

Politisk kronik

2. halvår 1995

Lars Bille, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Generelt skal man altid være overordentlig varsom med at fremkomme med forudsigelser om den politiske udvikling. Politik følger ingen specifikke lovmæssigheder. Alligevel blev der i forrige »Politisk Kronik« lovet en fortsættelse af Fremskridtspartiets Tour de Force (Økonomi og Politik nr.3 1995 side 59). Udviklingen magede det imidlertid således, at det har været særdeles nemt at holde dette løfte.

Pia Kjærsgaards meddelelse den 23. juni 1995 om, at hun ikke længere var kandidat til posten som politisk ordfører, kunne tolkes, som hun nu ville forblive på sidelinien indtil efter næste folketingsvalg. Det blev derfor set som et tøbrud i de dybfrosne fronter, at hun på partiets sommergruppemøde den 2. august alligevel accepterede at blive valgt – og også blev valgt – som menigt medlem af folketingsgruppens bestyrelse sammen med hendes faste støtte Poul Nødgaard. Kim Behnke forblev som gruppeformand, Jan Køpke Christensen som næstformand og Annette Just som sekretær. Magten i partiet var ikke blevet flyttet og udtalelser og kropssprog på det efterfølgende pressemøde viste, at klimaet stadig var meget koldt, og at en optøning ville tage endog lang tid.

Op til landsmødet den 30–31. september blev der udfoldet en livlig aktivitet fra de stridende fløjes side for at kunne stille med så mange delegerede som muligt. Resultatet var, at der

til dette landsmøde i Århus var omkring 800 delegerede, ca. 1/3 flere end der plejede at være til stede. Dette skal ses i sammenhæng med, at partiet i det forløbne år havde mistet omkring 900 medlemmer, således at det samlede medlemstal i september var ca. 5.700. Af disse hævdedes det, at der lige op til tilmeldingsfristen den 8. september for delegerede til landsmødet var blevet indmeldt omkring 100 nye medlemmer. Dette udlagdes af Kjærsgaard-fløjen som en koordineret manøvre, der skulle sikre Behnke-fløjen større indflydelse på forløbet af og vedtagelserne på landsmødet.

To forslag til landsmødevedtagelse påkaldte sig særlig interesse, fordi deres skæbne i realiteten ville vise styrkeforholdet mellem de stridende fløje og måske derfor være den endelig afgørelse i den »uendelige historie«. Det ene forslag gik ud på, at det fremover skulle være landsmødet, der valgte partiets politiske leder. Hidtil havde det været folketingsgruppen, der i realiteten havde afgjort dette. Vedtagelsen af dette forslag ville være en sejr for Pia Kjærsgaard, da striden jo netop havde sit udspring i en uenighed mellem hende og folketingsgruppens flertal om, hvem der skulle lede partiet. Hendes tilbagevendende argument var, at et politisk parti nødvendigvis måtte have en person, der tegnede partiet udadtil, og at folketingsgruppen siden hendes afgang som politisk ordfører netop ikke havde haft en sådan. Partiet fremstod

derfor profilløst og ude af stand til at trænge igennem med sine budskaber via medierne. Da forslaget indebar en vedtægtsændring, var det nødvendigt, at 2/3 af de delegerede stemte for forslaget. Erfaringen fra tidligere vedtægtsændringsforslag var, at det var endog meget svært at mobilisere det fornødne antal stemmer.

Det andet forslag indeholdt en mistillidserklæring til hovedbestyrelsen. Hertil var også knyttet en annullering af de eksklusioner, som hovedbestyrelsen havde vedtaget siden sidste landsmøde. Forslagene var klart vendt mod Pia Kjærsgaard fløjen, som havde flertallet i hovedbestyrelsen og havde brugt dette flertal i magtkampen. Udover forslagens betydning for udfaldet af magtkampen mellem folketingsgruppens flertal og hovedbestyrelsens flertal knyttede der sig det yderligere krydderi til mistillidsforslaget, hvis det blev vedtaget, at der ikke i vedtægterne var taget højde for en sådan situation. Ifølge vedtægterne er det ikke hele hovedbestyrelsen, som er på valg ved hvert landsmøde. Således var Pia Kjærsgaard-støtterne Peter Skaarup og Christian Thulesen Dahl ikke på valg ved dette landsmøde. De kunne derfor med vedtægterne i hånden vælge at sidde et mistillidsvotum overhørig.

Landsmødets første dag blev lige så dramatisk og uforsonlig som nogen havde ventet, andre frygtet og medierne håbet. Med 404 stemmer mod 289 vedtog landsmødet et mistillidsvotum til hovedbestyrelsen. Desuden vedtoges med 427 stemmer mod 297 at opheve de eksklusioner, som hovedbestyrelsen i det forgangne år havde vedtaget. Tidligere hovedbestyrelsesmedlem Merete Behrndt blev igen optaget i partiet. Hun blev senere genvalgt til hovedbestyrelsen. Der var således ingen tvivl om, at det første slag var vundet klart af Kim Behnke-fløjen.

På landsmødets anden dag blev denne fløjs

sejr beseglet endeligt. Ganske vist lykkedes det ikke at få Peter Skaarup og Christian Thulesen Dahl smidt ud af hovedbestyrelsen. Et forslag til vedtægtsændring gående ud på, at folketingsmedlemmer (Thulesen Dahl) og ansatte i partiet (Skaarup) ikke kunne sidde i hovedbestyrelsen manglede 19 stemmer i at blive vedtaget. Til gengæld opnåede Behnke-fløjen at få valgt dens fire kandidater til den syv mand store hovedbestyrelsen. Endvidere blev Johannes Sørensen igen valgt som landsformand i stedet for Poul Lindholm Nielsen, som havde trukket sig efter mistillidsafstemningen om lørdagen. Pia Kjærsgaards kandidat til posten, Dora Rossen fik 145 stemmer mod Johannes Sørensens 359. Med disse valg og afstemninger var flertallet i hovedbestyrelsen skiftet. Pia Kjærsgaards sidste magtbastion var erobret af hendes modstandere.

Udover disse i sig selv nok så dramatiske opgør vil landsmødet også blive husket, som et af de mere farverige og usædvanlige landsmøder noget parti har holdt i nyere tid. Debatten – hvis det er det rette ord – udartede til rene skænderier, der undertiden balancerede på kanten af at udvikle sig til korporlige sammenstød. Beskyldninger om fusk, manipulation og magtfordrejninger føg gennem kongrescentret. Mødets forløb blev mere og mere tumultarisk, især efter vedtagelsen af et mistillidsvotum til landsmødedirigenterne, som beskyldtes for at manipulere med talerækken og afstemningsfølgen. To af dirigenterne nedlagde deres hverv. Opløsningen af landsmødet syntes fuldstændig, og det hele skete for åbne mikrofoner og rullende kameraser. Det var en synligt rystet Pia Kjærsgaard, som måtte sande, at hun havde lidt et totalt nederlag i den lange magtkamp om ledelsen af partiet. Nederlagets omfang, måden hvorpå det var sket og heftigheden i de personlige modsætninger og angreb, gjorde det ikke usandsynligt, at en sprængning af partiet allerede var en realitet ved landsmødets afslutning.

Pia Kjærsgaard lod i hvert fald i dagene umiddelbart efter landsmødet forstå, at hun ikke var fremmed overfor tanken om at stifte et nyt parti. Hun opfordredes fra flere af Fremskridtspartiets amts- og kommunalpolitikere til at tage dette initiativ. Hun og kredsen omkring hende fandt også støtte for tanken i den omstændighed, at mange medlemmer meldte sig ud af Fremskridtspartiet som en reaktion både på landsmødets forløb og på dets afstemningsresultater.

Torsdag den 5. oktober om natten var overvejelserne afsluttet, og fredag den 6. oktober annonceredes på et pressemøde dannelsen af et nyt dansk politisk parti: Dansk Folkeparti. Stifterne var Pia Kjærsgaard, Kristian Thulesen Dahl, Ole Donner og Poul Nødgaard, alle hidtidige medlemmer af Fremskridtspartiets folketingsgruppe. Det nye parti's leder og politiske ordfører var Pia Kjærsgaard, næstformand Kristian Thulesen Dahl, formand for folketingsgruppen Poul Nødgaard og gruppesekretær Ole Donner. Partiet fik af Indenrigsministeriet godkendt listebetegnelsen O. Det havde endnu ikke udarbejdet et politisk program, men på pressemødet fremhævede de fire repræsentanter, at det i alt væsentligt ville videreføre Fremskridtspartiets politik og især koncentrere sig om at føre en markant modstand mod den gældende udlændingepolitik og mod Den europæiske Union.

Forude lå nu arbejdet med at skaffe de nødvendige 19.015 underskrevne vælgererklæringer, for at Dansk Folkeparti kunne blive opstillingsberettiget ved næste valg. I den forbindelse var det vigtigt, hvilket af de to partier – Fremskridtspartiet eller Dansk Folkeparti – der formåede henholdsvis at fastholde eller erobre det eksisterende organisationsapparat i Fremskridtspartiet. Meldingerne om, hvilke lokalforeninger, lokalpolitikere, amtsformænd m.v. der brød med Fremskridtspartiet og gik over i det nye parti, var modstridende. Men at det var et alvorligt problem

for Fremskridtspartiet, var der ingen tvivl om. Det var og er tvivlsomt, om der er plads til to partier med stort set samme politik, og hvor forskellen hovedsagelig består i graden af organisatorisk disciplin og en forskellig taktisk opfattelse af, hvorledes man bedst får virkeliggjort partiets politik. Risikoen for, at de to partier vil få spredt stemmerne, således at ingen af dem kommer over spærregrænsen, er en nærliggende mulighed. Garvede fremskridtsfolk kunne dog henvise til, at partiet to gange tidligere havde lagt ryg til en sprængning. I 1984 havde Ole Maisted dannet De frie Demokrater og i 1990 havde Mogens Glistrup dannet Trivselspartiet. I begge tilfælde var det Fremskridtspartiet, der havde overlevet og ikke de nye partidannelser.

Sprængningen i 1995 må dog bedømmes som værende af en alvorligere karakter end de to foregående. Denne gang lignede det mere en spaltning ned midt gennem partiet, end det lignede en afskalning. At de tilbageværende medlemmer af Fremskridtspartiets folketingsgruppe i hvert fald selv bedømte det alvorligt, kunne blandt andet høres af deres udtalelser, og ses af, at de fik overtalt partiets »enmandshær«, Kirsten Jakobsen, til at påtage sig hvervet som politisk ordfører. Hun ansås for at være den eneste af de tilbageværende gruppe-medlemmer, der ville være i stand til i mediemæssig forstand at matche Pia Kjærsgaards gennemslagskraft.

Parlamentarisk fik spaltningen ingen betydning, udover at der nu var ni og ikke otte partier i Folketinget. Folketinget havde konstitueret sig, så der blev ikke ændret på udvalgsposterne. Fremskridtspartiet havde ikke haft nogen indflydelse efter valget i 1994, så det mest sandsynlige scenarie for begge partier var isolation og indbyrdes rivalisering. Hverken Venstre eller Det konservative Folkeparti så i hvert fald noget perspektiv i et samarbejde med de to partier.

Det var ikke kun stridighederne i Fremskridtspartiet, der optog den politiske offentlighed i sensommeren. Socialdemokratiet var også leveringsdygtigt i interne debatter i fuld offentlighed, uden at de dog på nogen måde havde den samme bitre uforsonlighed eller fik de samme alvorlige konsekvenser, som det var tilfældet for Fremskridtspartiet. Substansen i debatterne var ellers betydningsfuld nok. Den handlede om omfanget af og hastigheden i den reformering af den socialdemokratiske bevægelse, som var påbegyndt, en reformering som både vedrørte partiets politik på væsentlige velfærdsstatslige områder, partiets forhold til fagbevægelsen og til kooperationen, samt ændringer af partiets interne struktur. Alt sammen centrale emner som det næsten ikke kunne undgås, at der blev markeret uenighed om. Og når den blev markeret, var der ikke langt til at slutte, at den nok også havde noget med formandsopgøret i 1992 at gøre. Eksistensen af diverse »kaffeklubber«, hvoraf en havde navnet »Aldrig mere en 11. april«, og hvis deltagere fortrinsvis var gamle Auken-støtter, befordrede sådanne opfattelser.

Reminiscenser af det traumatiske formandsopgør kunne måske nok med lidt god – eller ond – vilje spores i den uenighed, der opstod i forbindelse med konstitueringen af en ny næstformand for partiet, da borgmester Ove E. Dalsgaard ønskede at trække sig på grund af for stort arbejdspress. På et forretningsudvalgsmøde den 4. august indstillede en enig partiledelse Ole Stavad som ny næstformand. Ove E. Dalsgaard havde været Auken-støtte, Ole Stavad Nyrup-støtte. Indstillingen blev – lidt usædvanligt – ikke umiddelbart godkendt, men blot taget til efterretning. Hovedbestyrelsen skulle træffe den endelige afgørelse på et møde den 12. august.

Personspørgsmålet var dog ikke det vigtigste kritikpunkt. Hovedanken var, at med valget af Ole Stavad ville begge næstformænd (den

anden var indenrigsminister Birte Weiss) komme fra folketingsgruppen, hvis indflydelse i partiet derfor ville blive øget i forhold til landsorganisationen. I en situation, hvor partiet deltog i et regeringssamarbejde med de radikale og CD, blev det anset for væsentligt, at der i partiets ledelse var en repræsentant, som »frit« kunne fremføre »rene« socialdemokratiske synspunkter uden hele tiden at skulle tage hensyn til regeringspartnerne. Konstitueringen af en ny næstformand indtil kongressen i 1996 kom dermed til at blive en kamp mellem folketingspartiet og medlemspartiet.

Et andet væsentligt kritikpunkt var, at ledelsen blev anklaget for at have handlet hen over hovedet på baglandet, og det på et tidspunkt hvor netop spændingen mellem topstyring og medlemsdemokrati indgik som centrale elementer i partistrukturdebatten. Spørgsmålet var imidlertid, hvad der skulle forstås ved baglandet: de indirekte valgte medlemmer af hovedbestyrelse og forretningsudvalg og/eller de menige socialdemokratiske partimedlemmer.

Det var i den sammenhæng interessant at notere, at modstanden mod ledelsens forslag først og fremmest kom fra amtsformændene, hvis centrale position i partiorganisationen var truet at dømmes udfra de foreløbige udkast, der på dette tidspunkt var sluppet ud til offentligheden fra det af Poul Nyrup Rasmussen ledede strukturudvalg »Udviklingsforum«. Dette udvalg var blevet nedsat i februar 1995, som en reaktion på den kritik en kreds af unge socialdemokrater var fremkommet med i et notat »11:58«. Udkastene viste, at der i udvalget seriøst arbejdedes med forslag om bl.a. indførelsen af urafstemning ved valg af partiformand, direkte i stedet for indirekte valg af hovedbestyrelse og forretningsudvalg, nedlæggelse af kreds- og amtsorganisationerne med en styrkelse af de lokale partiforeninger til følge, tilladelse af dobbeltmandater,

afskaffelse af automatiske gensidige repræsentationer i partiets, fagbevægelsens og kooperationens ledende organer, omdannelse af årsmødet til et kongreslignende besluttende møde, og meget mere. Et gennemgående træk i reformforslagene var, at få fjernet de mellemled der var i organisationen, således at forbindelsen mellem de menige medlemmer og partiets top blev mere direkte. Formandsopgøret i 1992 havde vist, at der var forskel på den indstilling flertallet i forretningsudvalget og hovedbestyrelsen havde haft, og så det flertal der kom til udtryk på medlemsmøder og ved udpegningen af delegerede til kongressen via urafstemninger.

Forslag med det indhold som »Udviklingsforum« drøftede var f.eks. den fynske amtsformand Elise Pedersen imod. Hun stod som repræsentant for dem, der var af den mening, at partiets nuværende struktur var god nok, men at det, der manglede, var at strukturen blev fyldt ud med større entusiasme, klarere socialdemokratiske meldinger og skarpere ideologiske markeringer. Da det netop var hende, der blev opstillet som modkandidat til Ole Stavad, fik næstformandsopgøret dermed karakter af en styrkeprøve eller i hvert fald en markering af styrkeforholdene mellem de forskellige grupperinger i partiet med hensyn til, dels hvor omfattende ændringer i partistrukturen, der kunne forventes at komme igennem på kongressen i 1996, dels med hensyn til hvor midtsøgende partiets politik skulle/kunne udvikle sig. Det er iøvrigt ofte således i de politiske partier, at interne styrkeforhold afprøves og markeres ved valg til de lidt mindre prestigefyldte og tunge poster. Medens Socialdemokratiet i umindelige tider kun havde haft eet reelt kampvalg om formandsposten, nemlig i 1992, havde der været kampvalg om næstformandsposten i f.eks. 1980, 1984 og 1992, kampvalg som også var endt med, at ledelsens kandidat er blevet vraget, som det var tilfældet, da Inge Fischer Møller i 1980 blev valgt fremfor Jytte Andersen.

Hovedbestyrelsen traf ikke en beslutning den 12. august, der gik imod partiformanden. Ole Stavad blev valgt, men det var en meget kneben sejr. 26 stemte for Ole Stavad, 21 for Elise Pedersen og een stemme var blank. En anden udgang havde været en meget mærkbar svækkelse af partiformanden, som partiet næppe havde kunnet holde til. Repræsentanterne fra landsorganisationen havde imidlertid fået sendt et meget kraftigt signal om, at de hverken kunne eller ville holdes uden for fastlæggelsen af partiets politiske linie. De blev også stillet i udsigt, at den ene af partiets næstformænd på kongressen i 1996 skulle hentes i landsorganisationen, ligesom der blev aftalt en ny arbejdsgang, der fremover ville sikre hovedbestyrelsen en større indflydelse. De havde også gennem deres aktion fået markeret nogle grænser for, hvor omfattende strukturændringerne kunne blive.

Det forekommer på den baggrund ikke urimeligt at antage, at opgøret havde haft den effekt, at det oplæg fra »Udviklingsforum«, der blev offentliggjort op til partiets årsmøde den 2.- 3. september, i allersidste fase var blevet underkastet en radikal revision. Det var i hvert fald en del anderledes i sit indhold, end hvad der tidligere var tilgået offentligheden af informationer herom. Uenigheden i udvalget var ganske enkelt for stor til, at det kunne komme med en enig anbefaling af, hvad der skulle gennemføres af strukturforandringer på partiets kongres i 1996. I stedet fremlagde udvalget et debatoplæg »Dialog om Socialdemokratiet«, der indeholdt en række åbne spørgsmål og overvejelser om partiorganisationens fremtidige struktur. Dermed var det undgået, at strukturdebatten ville komme til at dominere årsmødet og uddybe skyttegravene yderligere. Oplægget skulle danne grundlag for den debat, der efter årsmødet for alvor skulle tages i partiet frem til kongressen.

På partiets sommergruppemøde den 23. august fremlagdes yderligere et debatoplæg

»Velfærd med vilje« udarbejdet af en gruppe på seks fra folketingsgruppen. Heller ikke dette oplæg indeholdt klare anbefalinger, men rejste spørgsmål. Men spørgsmålenes karakter angav, at partiet hermed lukkede op for en debat om traditionelt meget ømtålelige emner: forenkling af overførselsindkomssystemet, sammenknytning af pensionistydelse til indkomst i stedet for alder, dagpengesystemet (ingen rettigheder uden pligter), sundhedsvæsenet herunder en eller anden form for egenbetaling, boligstøtteordningerne, for blot at nævne nogle af de mest åbenbare socialdemokratiske ligtorne.

Endelig skal det nævnes, at partiets såkaldte »pamperudvalg«, nedsat i 1994 i kølvandet på de mange sager, der var rejst i pressen vedrørende »kammerateri«, dårlig økonomisk styring og sammenblanding af interesser i forbindelse med f.eks. Lejerbo, Solhavegård og Ungbo. Et enigt udvalg anbefalede, at Socialdemokratiet og Det kooperative Fællesforbund ikke længere skulle være gensidigt repræsenteret i hinandens kompetente forsamlinger. Begrundelsen var, at partiet ikke ønskede at være involveret i erhvervsvirksomheder, hvoraf der var 868 under DKF, men stå frit og uafhængigt. Båndene blev dog ikke kappet til de medie- og kulturpolitiske virksomheder Det fri Aktuelt, AOF og de lokale tv- og radiostationer. Endelig anbefalede udvalget, at der nedsattes et Idéforum, hvor repræsentanter for partiet, DKF og Socialdemokratiets repræsentanter i Kommunernes Landsforening kunne mødes og drøfte erhvervspolitiske spørgsmål. Det var det reelle samarbejde der skulle styrkes, medens det vedtægtsbundne skulle sløjfes. Udvalgets anbefalinger kunne først få formel virkning efter en vedtagelse på kongressen i 1996.

Det samme gjaldt den aftale, der blev truffet den 20. oktober mellem henholdsvis partiets og LO's forretningsudvalg om, at de formelle bånd mellem fagbevægelsen og partiet også

skulle kappes. Der havde længe været utilfredshed i LO over, at det var gruppeformand Pia Gjellerup og den politiske ordfører Torben Lund, der var partiets repræsentanter i dets forretningsudvalg. LO ønskede i stedet en tættere og mere reel kontakt til de tunge ministre, en mere direkte indflydelse på partiets politik i regeringen via f.eks. finansministeren og arbejdsministeren. Tilsvarende var der gennem en årrække oparbejdet et behov, i hvert fald i partiets folketingsgruppe, for at kunne stå friere i givne parlamentariske situationer.

Socialdemokratiets årsmøde forløb uden mislyde, undtagen det efterhånden rituelle provokatoriske indlæg fra den nyligt udnævnte miljøkommissær Ritt Bjerregaard. Med udsendelsen af diverse debatoplæg og anbefalinger, der først kunne afklares på kongressen, måtte det imidlertid forventes, at der i tiden efter årsmødet med jævne mellemrum ville poppe diskussioner, debatter og rivninger op i medierne mellem ledende socialdemokrater. Partiet var i gang med en besværlig historisk omstilling, som ville kræve tid, kræfter – og brådne pander. Det vil ikke kunne lade sig gøre at ændre på en så dyb og rodfæstet tradition, som den socialdemokratiske bevægelses organisatoriske opbygning var udtryk for, eller ændre politik med hensyn til hvad der var den offentlige sektors opgaver og ansvar, uden at det ville føre til endog stærke og følelsesladede udladninger i partiet.

Socialdemokratiet havde dog ikke alverden til tid til omstillingen, og slet ikke når det gjaldt en reform af hele dagpenge- voksen- og efteruddannelsesområdet. I disse spørgsmål måtte det finde sine ben allerede i forbindelse med forhandlingerne om finansloven for 1996. Oppositionen pressede stærkt på for at få en dybtgående reform af især dagpengeområdet. Men hvad der var endnu vigtigere, regeringspartnerne pressede også på. Økonomiminister

Marianne Jelved havde således gentagne gange offentligt fremhævet nødvendigheden heraf. Det var også den klare melding fra Det radikale Venstres landsmøde den 16.- 17. september. Statens underskud skulle reduceres, velfærdsstaten justeres og trimmes, og lovgivningen skulle indrettes således, at det enkelte individ påtog sig et større selvstændigt ansvar i stedet for at overlade det til staten.

Finanslovsforhandlingerne imødeses altid med spænding. Regeringen offentliggjorde sit forslag til finanslov for 1996 den 24. august. Det indeholdt en besparelse på omkring 4 mia. kr. i forhold til 1995, således at det samlede underskud på statens budget blev anslået til godt 33 mia. kr. Venstre og Det konservative Folkeparti offentliggjorde et fælles forslag den 4. september »Reform 96«. Det indeholdt en samlet forbedring af statsfinanserne på 11 mia. kr. i form af besparelser på 21 mia. kr. og udgifter til nye initiativer på 9 mia. kr. Afstanden mellem regering og opposition var således til at tage og føle på. En del forpostfægtninger, især om omlægning af og besparelser på dagpengesystemet, men også vedrørende forsvarsudgifterne, »udkæmpedes« i medierne. I den henseende var alt således, som det plejede at være, inden de afgørende forhandlinger skulle begynde. På et afgørende punkt blev der dog tilføjet et nok så betydningsfuldt nyt moment til hele forhandlingsforløbet. Den borgerlige opposition havde anført af Venstre bevidst sæt tvivl om, hvorvidt den overhovedet ville stemme for finansloven, ved 3. behandlingen, hvis den ikke fik tilstrækkelige indrømmelser.

For helt at forstå denne nye og i givet fald historiske handling er det nødvendigt at erindre om den parlamentariske praksis, der var med hensyn til finanslovsafstemningerne. Udgangspunktet var, at de »ansvarlige« partier stemte for finansloven ved 3. behandlingen. Desuden har det været anset for en acceptabel

praksis for oppositionen, at stemme imod en finanslov, hvis regeringens parlamentariske basis ikke var afklaret på forhånd. Dette truede eksempelvis Venstre, Det konservative Folkeparti og Det radikale Venstre med at gøre i 1967 under »Det røde Kabinet«. SF blev derved tvunget til for første gang at stemme for finansloven. Socialdemokratiet stemte imod i 1983, da den nydannede Firkloverregering ikke havde et flertal bag, fordi Fremskridtspartiet nægtede at stemme for finansloven. Resultatet blev valget i januar 1984.

Det er derfor vigtigt til forståelsen af Venstres og Det konservative Folkepartis taktik i efteråret 1995 at huske, at den siddende regerings parlamentariske grundlag aldrig for alvor var blevet afprøvet. Den var blevet dannet ved, at et flertal af mandater havde peget på Poul Nyrup Rasmussen, som den der skulle danne regering. Men både SF og Enhedslisten udtalte udtrykkeligt, at de ikke betragtede sig som parlamentariske grundlag for den regering, han herefter dannede. De ville godt nok ikke deltage i »drillerier« fra Venstres og de konservatives side. Men at stemme imod en finanslov kan ikke kategoriseres som et drilleri. Finanslovsforhandlingerne i efteråret kunne således i overensstemmelse med traditionen munde ud i en bastant afprøvning af regeringens parlamentariske grundlag.

Hidtil havde regeringen gennemført lovgivning med skiftende flertal til stor irritation for V og K. Finanslovsforhandlingerne kunne derfor bruges til at tvinge regeringen til at bekende kulør og vælge side med hensyn til det fremtidige samarbejde i Folketinget. Ved at stemme imod finansloven ville SF og Enhedslisten (alternativt SF og Jacob Haugaard) være tvunget til enten at stemme for eller i det mindste at indgå stemmeaftaler med regeringen. De to små regeringspartier måtte i så fald vedkende, at regeringen var blevet

afhængig af venstrefløjen. Det ville selv en Mimi Jakobsen få svært ved at forklare sine vælgere.

Med i billedet hører også, at den parlamentariske praksis var blevet ændret på et væsentligt punkt, da Socialdemokratiet i 1989 stemte imod finansloven, selvom regeringens parlamentariske basis var sikret på forhånd. Partiet stemte imod med den begrundelse, at finanslovens indhold ikke var godt nok. Det var nyt at begrunde stemmeafgivningen med en henvisning til lovens indhold. Der var således præcedens for – skabt af statsministerens eget parti – at Venstre og de konservative kunne gøre noget tilsvarende i 1995. Dermed kunne tillige fremmes en tydeligere ideologisk opdeling i dansk politi, en udvikling som især Venstres ledelse var tilhænger af og arbejdede for. En 'sidegevinst' herved kunne være, at der ville opstå en mulighed for at få klemte midterpartierne ihjel mellem de to hovedmodstandere Socialdemokratiet og VK. Ved valget i 1994 havde denne konfrontationskurs kostet Kristeligt Folkeparti dets repræsentation i Folketinget.

At dømme ud fra de to borgerlige partiers lederudtalelser var det først og fremmest Venstre, som seriøst overvejede muligheden af at stemme imod ved 3. behandlingen, medens de konservative fremstod noget mindre faste i kødet. På Venstres 125-års jubilæumslandsmøde den 23.- 24. september, udtalte partiets formand Uffe Ellemann-Jensen, at han håbede, at Venstre kunne stemme for, men havde fundet det nødvendigt ikke at give nogen forhåndsgaranti. Venstres 100-årige tradition stod foran et brud. Eller var det ren forhandlingstaktik? Hvis ja, så var det første gang den officielt indgik i Venstres repertoire. Partiet krævede substantielle indrømmelser fra regeringen samt en politisk håndfæstning om, at den ikke sluttede forlig til anden side, således som det f.eks. var sket i forbindelse med vedtagelsen af de grønne

afgifter og den kommunale udligningsordning (Økonomi og Politik nr.3 1995 side 57). Kort fortalt: regeringen måtte vælge side. En udtalelse fra Hans Engell om, at han anså det for helt usandsynligt, at de konservative undlod at stemme for finansloven, fik Venstres formand til på landsmødet at sige, at de konservative havde svigtet de to partiers fælles strategi. Generelt var der opbakning fra landsmødet til den hårde kurs, men det bør dog noteres, at to af Venstres indflydelsesrige kommunalpolitikere, Amtsrådsforeningens formand Kresten Philipsen og formanden for Kommunernes Landsforening Evan Jensen begge overfor pressen havde lagt afstand til konfrontationskursen.

På landsmødet vedtoges iøvrigt et nyt principprogram 'Mennesket frem for systemet'. Programmet havde været undervejs i et par år med flere høringsrunder ude i vælgerforeningerne. Alligevel blev der på selve landsmødet vedtaget et par ikke helt ubetydelige ændringer. Den ene var en tilføjelse til indledningen, fremsat af Bertel Haarder, som ønskede en skarpere markering af partiets sociale profil. Denne markering skal også ses i lyset af den bog, som Farums borgmester Peter Brixtofte havde udgivet umiddelbart inden landsmødet, og hvori han betonedede, at Venstre var et socialliberalt parti. Den kom dermed til at stå som et modspil til Anders Fogh Rasmussens bog 'Minimalstaten'. Uffe Ellemann-Jensen kandiderede til generalsekretærposten i NATO, hvilket dog mislykkedes, men at begge forfattere på det tidspunkt ansås som mulige arvtagere til formandsposten i partiet gjorde denne forskellige betoning af liberalismens indhold politisk interessant. Derfor var vedtagelsen af Bertel Haarders tilføjelse, som tidligere var blevet afvist af programudvalget med Anders Fogh Rasmussen som formand, en principiel markering fra landsmødets side. En anden principiel markering skete, da Års-kredsens forslag om, at 'fællesskabet i det danske samfund bygger

på det kristne livssyn med respekt for andres tro og holdning', blev vedtaget. Modstanderne af forslaget udtrykte bekymring over den sammenblanding af religion og politik, som de fandt, forslaget var udtryk for. Men disse markeringer rokkede ikke ved, at Venstre også efter landsmødet stadig fremstod som et selvbevidst, stærkt og fremgangsrigt parti. Meningsmålingerne viste en stor og stabil fremgang på godt 5% siden valget i 1994.

Helt det samme kan ikke siges om Det konservative Folkeparti. Det havde endnu ikke formået at komme sig fuldstændigt efter tabet af statsministerposten i januar 1993 og havde siden været solidt plantet i skyggen af Venstres fremgang. På partiets landsrådsmøde den 4.- 5. november blev generationsskiftet ført igennem og partiets ledelsesstruktur fastlagt. Torben Rechendorff trådte tilbage som formand for landsorganisationen og blev afløst af Hans Engell. Han var dermed både landsformand og gruppeformand. Folketingsgruppen valgte senere på måneden Anne Birgitte Lundholt til politisk ordfører. Hans Engell anlagde en skarp tone over for regeringen. Han sammenfattede de konservatives krav til et finanslovsforlig i: en omfattende dagpengereform, væsentligt mindre statsunderskud, ingen nye afgifter til erhvervslivet og en flerårig aftale om forsvaret. Han erklærede, at de konservative ikke var bange for et folketingsvalg, men mindede i samme åndedrag om, at et valg også gerne skulle føre til en borgerlig regering. At V og K tilsammen skulle få 90 mandater, anså han for at være et sympatisk, men ambitiøst mål. Han lod skinne igennem, at det troede han ikke selv på. Midterpartiernes støtte skulle med andre ord fortsat sikres. Hvad han undlod at sige, men helt åbenbart mente, var, at denne støtte ville forsvinde i samme øjeblik, der blev udskrevet valg, fordi V og K havde stemt imod finansloven. Iøvrigt afviste han, at der var en *aftale* med Venstre om, at de to partier skulle stemme ens ved 3. behandlingen, men han anså

det dog for givet, at det ville de gøre. Signalerne fra Venstre og Det konservative Folkeparti var således ikke helt samstemmende.

De konservatives landsrådsmøde fandt sted på det tidspunkt, hvor finanslovsforhandlingerne var i gang. Regeringen havde spillet konkret ud gennem statsministerens åbningstale i Folketinget den 3. oktober, et udspil der lagde op til et forlig med V og K. Nogle af de politisk mest centrale forslag var 1) en stramning af dagpengeområdet i form af, at dagpengeberettigede unge under 25 år uden kompetencegivende uddannelse senest efter 6 måneders ledighed skulle have en pligt og ret til uddannelse eller jobtræning, 2) satserne for de unge blev sænket, 3) aldersgrænsen for medlemskab af en A-kasse blev sat op fra 16 år til 18 år, 4) kontanthjælpsmodtagere skulle fortsat have et tilbud efter tre måneder, 5) en afkorting af den samlede dagpengeperiode til maksimalt fem år, 6) en fremrykning og intensivering af aktiviseringsindsatsen, hvortil fremskaffelsen af 15.000 puljejob i det offentlige skulle bruges, 7) efterløns- og orlovsordningerne bevarede, 8) overgangsydelsen for de 50-59-årige afskaffedes, 9) fri tilgang til voksen- og efteruddannelserne. Samlet var hovedsigtet aktivering fremfor pacificering samt afkorting af den samlede dagpengeperiode. Det var synspunkter, som især de radikale havde fremført. CD's hjemmeserviceordning blev gjort permanent. Socialdemokratiet fik fastholdt orlovsordningerne, efterlønsordningen og afsat midler til fremskaffelse af 15.000 puljejob i det offentlige.

For en åbningstale var der på dette punkt tale om en højere detaljeringsgrad end vanligt for en mindretalsregering. Oppositionspartierne til venstre for regeringen følte sig allerede hægtet af gennem dette udspil, medens partierne til højre ikke fandt forslagene vidtgående nok. De krævede, at det blev vanskeligere at komme ind i dagpengesystemet, at rådighedsreglerne blev skærpet og at der blev indført et

fast loft over dagpengeperioden. Desuden fandt de det ikke klogt af regeringen, at lægge sig fast på et detaljeret udspil allerede før forhandlingerne var kommet rigtigt i gang. Den interne balance i regeringen skulle imidlertid også fastholdes. Foruden de økonomiske og beskæftigelsesmæssige politikområder indgik indgåelsen af et nyt flerårigt forsvarsforlig også som en meget vigtig komponent i de forhandlinger, som nu alvor gik igang efter de sædvanlige spilleregler. Men over dem svævede som sagt det væsentlige nye moment, at Venstre (og mere usikkert de konservative) ikke på forhånd ville garantere, at stemme for ved 3.behandlingen.

Hen med slutningen af november strammede det til. Tre hovedområder kunne der ikke opnås enighed om mellem regeringen og V og K: et mindre underskud på statens finanser, en skærpet adgang til dagpengesystemet og forsvarrets økonomi. Et mindre sammenbrud skete den 26.november. Partierne bevilgede hinanden en tænkepause efter at regeringen havde produceret et nyt forhandlingspapir. En gedigen nervekrig begyndte. Pressen kunne melde om uenigheder internt i regeringen, mellem V og K, og internt i disse partier. En vigtig udvikling i forhandlingerne var, at V og K accepterede at holde et separat møde med regeringen forud for genoptagelsen af forhandlingerne den 28.november.

Denne fælles forhandling førte ikke til noget resultat. Endnu et sammenbrud syntes nærliggende, men i løbet af natten mellem den 28. og 29. november skete der et historisk skift i det partipolitiske samarbejdsmonster i dansk politik. Det konservative Folkeparti valgte at indgå et finanslovsforlig med regeringen, uden at Venstre var med. 16 års VK-samarbejde var – i hvert fald for en tid – blevet afgørende brudt. Den partipolitiske og parlamentariske scene skiftede brat. En erklæringskrig udbrød mellem V og K, hvori ord som stejlehed, egenrådighed, hovmod, uansvarlig-

hed, svig, bedrag, uhæderlighed og veltillægt komediespil indgik. Bitterheden var stor i begge partier. Hvad der præcist skete og blev sagt ved de sidste afgørende forhandlinger, hverken kan eller skal forfølges her. Dertil er kildegrundlaget for spinkelt og usikkert – og pladsen for lille.

Så meget kan dog udledes af selve begivenhedsforløbet, at V og K tilsyneladende havde en grundlæggende forskellig strategisk og taktisk tilgang til forhandlingerne. V stod for den bastante konfrontationskurs, hvor den maksimale gevinst skulle indkasseres nu og her, ved at presse en mindretalsregering hvis parlamentariske grundlag var uafprøvet. Kursen skulle fastholdes, selvom det kunne ende med et valg. Ved et sådant kunne Venstre dels høste den mandatfremgang, som meningsmålingerne pegede på, partiet stod til, dels på sigt fremtvinge en tydelig opdeling i Folketinget. Et klart ideologisk funderet skel skulle fremtvinges i dansk politik, i stedet for det sædvanlige fnidder-fnadder omkring midten. Enten var man for eller også var man imod Socialdemokratiet.

De konservative ønskede ikke valg endnu, og deres forhandlere vurderede, at de afgivne indrømmelser var, hvad der maksimalt kunne opnås for de borgerlige standpunkter i den givne situation. Det konservative Folkeparti ønskede ikke længere at lade dets handlinger diktere af Venstre. Det skelede nok mere til at maksimere dets parlamentariske indflydelse ved at tage hensyn til midterpartierne, især de radikale, hvis kolde skulder over for partier, der stemte imod en finanslov var velkendt og virkningsfuld. Socialdemokratiet var blevet lagt på is i ti år efter at have stemt imod i 1983. De konservative handlede tilsyneladende udfra et perspektiv, der på sigt indebar, at det var nødvendigt at have midtens støtte, hvis en ny borgerlig regering skulle dannes. Ved at indtage denne stilling var det formentlig kalkulen, at ledelsen af en sådan regering

snarere ville blive overdraget de konservative end Venstre.

For første gang i nyere tid var Venstre ikke med i hverken et finanslovsforlig eller i et forsvarsforlig. Partiets indflydelse på det kommende års udmøntning af finanslovsbestemmelserne var reduceret markant. Isolation blev nævnt som Venstres situation. De konservative havde sikret sig en form for musefældeklause i den forstand, at de skulle tages med i forhandlinger om statens samlede økonomi, hvis statsunderskuddet i 1996 blev højere end knapt 300 mia. kr. Eventuelle aftaler regeringen måtte indgå med SF og Enhedslisten skulle med andre ord holdes inden for forligets samlede økonomiske ramme. Det var gjort sværere for regeringen at handle politisk uden at opnå en forståelse med Det konservative Folkeparti.

Iøvrigt indholdt forliget en femårig aftale om forsvaret med langt mindre besparelser end regeringens oprindelige forslag (af muntre sjæle benævnt »de konservatives krigsskadeerstatning«), afskaffelse af formueskatten over to år, en yderligere stramning af dagpengereglerne, således at der krævedes 52 mod hidtil 26 ugers beskæftigelse inden for tre år for at blive medlem af en A-kasse, yderligere stramning af rådighedsreglerne, administrative lettelser for de mindre virksomheder, en forhøjelse af standardfradraget for parcelhus ejere, ingen besparelser på politietaten, – for blot at nævne nogle hovedpunkter.

Debatten ved 3. behandlingen den 14. december var relativt afdæmpet, selvom SF og Enhedslisten gik skarpt i rette med Socialdemokratiet for dets eftergivenhed over for de borgerlige partier. Af den grund var der da også en del uro i det socialdemokratiske bagland. Venstre og Det konservative Folkeparti undgik endnu en offentlig konfrontation, selvom de andre partier gjorde, hvad de kunne for at yppe kiv. Venstre valgte at stemme

for finansloven ved 3. behandlingen. Andet ville også blot have været en tom demonstration. Men 'truslen' om at stemme nej ville partiet ikke på forhånd afskrive sig. Ved årets udgang var det et endnu uafklaret spørgsmål, om Venstre kunne komme med i kredsen af partier, der forhandlede om udmøntningen af forsvarsforliget.

Den sidste store sag inden Folketingets juleferie var regeringens udspil til EU's regeringskonference, der skulle begynde i foråret 1996. Regeringen førte en række forhandlinger med de partier, der havde stået bag det nationale kompromis fra efteråret 1992 (se Økonomi og Politik nr.1 1993 side 65). Det lykkedes ikke at opnå enighed mellem dem. Især SF's krav om en traktatfæstelse af de fire danske forbehold umuliggjorde dette. Med SF ude af forhandlingerne ville et forlig alene med V og K gøre det meget svært for regeringen at håndtere de mange EU-modstandere/skeptikere i Socialdemokratiet og Det radikale Venstre. Derfor, og vel også på baggrund af den ændrede parlamentariske situation der var opstået i kølvandet på det historiske opbrud i det vante samarbejdsmønster, valgte regeringen ikke at indgå en aftale med nogen af partierne. Udspillet var altså formelt regeringens eget, og alle kunne herefter hver især tage bestik af situationen, når der til sin tid blev behov for det. EU-spørgsmålet var og ville også i 1996 være en varm kartoffel og et usikkerhedsmoment i dansk politik.

Tilbage står, at 1995 vil blive husket som det år, hvor VK-samarbejdet endnu en gang havde lidt skibbrud. Det havde det også gjort i 1965 og 1978, hvor det var Venstre, der valgte at gå enegang. Frænde er frænde værst.

Manuskriptet afsluttet den 23.2.1997.